

Н.О. Демченко

Особливості передачі реалій при перекладі на українську мову оповідання Артура Конан Дойла “Scandal in Bohemia”

Стаття присвячена аналізу реалій в перекладаних оповіданнях А.К.Дойла, а також окремим аспектам передачі реалій при перекладі та визначенні ефективних перекладацьких стратегій щодо їх оптимізації. Шляхом методу порівняння проведено зіставлення оригінального тексту англійською мовою з текстами перекладів українською мовою.

Метою данної статті є перекладознавчо-зіставний метод аналізу оригіналів і перекладів для виявлення перекладацьких труднощів і способів їх подолання.

Постановка проблеми. Перекладознавство, маючи в своєму розпорядженні великі можливості, розвивається досить інтенсивно, теоретична думка в цій галузі працює активно й плідно. Аналітичний огляд літературних, наукових та періодичних джерел з питань загальнотеоретичних аспектів передачі реалій при перекладі творів художньо-пригодницької літератури свідчать про те, що «реалія» як перекладознавчий термін, відповідно до обґрунтованих і впевнених тверджень вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі мовознавства та художнього перекладу зокрема, є одним із найпотужніших мовних одиниць впливу та почуття читачів творів художнього перекладу, як художньої так і пригодницької літератури, різновидом якої є детектив. В теоретичних дослідженнях перекладознавства сформувався новий напрямок у вивченні сутності реалій як мовознавчої категорії, зважаючи на неоднозначність поглядів учених мовознавців щодо тлумачення перекладознавчого терміну «реалія».

Стан дослідження проблеми. Богатий досвід відомих українських науковців-дослідників у галузі перекладознавства М.С.Зарицький, Р.П. Зорівчак, В.І. Карабана, В.В. Кортілова, Ш.В.Корунця, Т.Є. Некряча і Ю.П. Чала, та представників радянської школи мовознавства Л.С. Бархударова, В.Г. Костомарова, Латішева, В.С.Виноградова, Н.К. Гарбовский, А.В. Федоров, С.Влахов, С.Флорин та ін.

Проблема передачі реалій при перекладі творів художньої літератури, зокрема з англійської мови на українську, набули в наш час надзвичайної актуальності. Мовні труднощі, які доводиться долати перекладачам при відтворенні реалій

засобами цільової мови, - велечезні. На ці одиниці припадає особливе стилістичне навантаження в художньому тексті. Вони є надзвичайно вагомим компонентом загального арсеналу мовних засобів зображення, їх частку вважають взагалі неперекладними. Окрему увагу сучасних дослідників у налузі перекладознавства зосереджено на презентації мовної форми реалій сучасної вугдійської мови, яка відзначена широким розмаїттям різнопланових мовних одиниць, що збагачують систему мови у національному аспекті. Означена проблема – одна з актуальних у сучасній соціолінгвістиці, спрямована на вивчення мовних одиниць культурної семантики, у центрі якої перебуває етнокультурна мовна особистість. Проблематика визначення лінгвістичного статусу англійських мовних реалій передбачає виділення таких характеристик, як національне забарвлення цих одиниць і їх безеквівалентність. Семантично-структурна особливість англійських мовних реалій – наявність культурологічного компонента – носія етноспецифічної ознаки реалій. Культурологічний компонент значення слова-реалії є неюхідною маркованою семою та виступає беззаперечним критерієм у побуті структурно-семантичної класифікації реалій.

Першою проблемою визначення сутності реалії як мовозначної є перднозначність поглядів учених мовознавців щодо тлумачення перекладознавчого терміну «реалія». Спостереження дозволяють констувати, що в останні роки в теоретичних дослідженнях перекладознавства сформувався новий напрямок у вивченні сутності реалій як мовознавчої категорії. Другою проблемою вивчення сутності поняття даного терміну є наявність помітних розбіжностей в термінології, що нечітко позначає дефеніцію – реалія. Більш стрункому визначенню поняття «реалія» перешкоджають і помітні розбіжності в термінології. Прикладів такого позначення одного поняття різними назвами чимало, але і цих достатньо, щоб прийти до висновку про необхідність точніше визначити зміст терміну «реалія» в перекладознавстві. Найчістіше в літературі зустрічаються терміни «безеквівалентна лексіка», і «екзотична лексіка» або «екзотізм» і поряд з ними, нерідко в тому ж або близьому значенні – «варваризм», «локалізм», «етнографізм», «алієнізм», «фонові слова», «конотативні слова», «слова з культурним компонентом», «прогалини», або «лакуни». (Влахов Флорин 3 с.35-36)

Проведений нами огляд творчих доробок фактичного і теоретичному матеріалу вітчизняних та зарубіжних науковців у налузі перекладознавства стосовно її особистих визначень поняття терміну «реалія» вказує, що їх позиції щодо розуміння терміну «реалія» як одиниці перекладу є не однастайними і поділилися на три табори. Перші у своїх теоретичних дослідженнях використовують виключно особисті визначення поняття «реалія» (Влахов...с. 46-47, Зорівчак с. 58-59) Другі, відмовившись від застосування дефеніції

«реалія», послуговуються тільки термінологією, що позначає «неперекладні мовні одиниці (реалії) через дефініції: «безеквівалентна лексика», «неологізм», «фонові слова», «конотативні слова», «слова з культурним компонентом (Верещагин, Костомаров), «екзотична лексика», «екзотизм», «етнографізм», (Берков), «варваризм», (Реформацкий) «локалізм» (Финкель с.112), «лакуни» (Ревзин, Розенцвейг с. 184). Треті у своїх наукових пошуках поряд з перекладознавчим терміном «реалія» використовують, як на їх погляд, його аналог – «безневівалентно лексика» (Бархударов с. 93-94, Зарицкий с.34, Тупиця с. 59).

Реалія завжди належить народу, в мові якого вона народилася. Вона проникає в інші мови незалежно від знайомства відповідно народу з позначеним нею об'єктом, частіше з літератури та/або по каналах засобів масової інформації. Її приймають на першій проміжок часу, і вона гостює у народу, який її прийняв, іноді день, іноді рік, а биває, обживається настільки, що перетворюється в запозичене слово, збагачуючи вбр засмічуючи мову. Реалії виникають завжди шляхом природного словотворення. Це цілком зрозуміло: реалії – народні слова, тісно пов'язані з побутом та світоглядом народу, що їх створює. Важливою рисою реалій є їх занально-використаність, популярність, вони «знайоми» всім або більшості носіїв вихідної мови і, навпаки, «чужі» носіям мови перекладу, яка їх приймає. Проблема різнотлумачення поняття «реалія» створює підґрунтя для різного бачення науковцям і, безпосередньо, класифікації реалій. У термінах Л.С. Бархударова всі типи семантичних відповідностей між лексичними одиницями двох мов можна звести до трьох основних: 1) повну відповідність: 2) часткову відповідність: 3) відсутність відповідності. Для теорії та практики перекладу особливий інтерес і труднощі являють собою два останні випадки. Класифікація реалій запропонована Р.П. Зорівчак проводить поділ реалій в історико-семантичному та структурному планах.

Де які дослідники стверджують, що у перекладознавчих працях слово «реалія» як термін з'явилося у 40-х роках ХХ-го століття. М,С, Зарицкий зазначає наступне: у перекладознавстві цей термін увів О,Федоров у праці «Про художній переклад» (1941) Рід реалією він розумів «національно-специфічний об'єкт». В українському перекладознавстві першим ужив даний термін О,Кундзіч у статті «Перекладацька мисль і перекладацький недомсел» (с.34)

Наукові пошуки у галузі особливостей передачі реалій проводилися як вітчизняними вченими-перекладознавцями так і іноземними фахівцями у цій сфері, не лишаючи без уваги і загальновідомі твори Атура Конан Дойла. Досліджуючи проблему відтворення реалій в текстах детективного оповідання, здійснюється аналіз способів їх перекладу на матеріалі детективних оповідань про Шерлока Холмса і її українських та російських перекладів. В детективних

оповіданнях А.Конан Дойла реалії мають важливе значення. Вони виступають показовими концептами Вікторіанської епохи, визначають особливості англійського соціуму того часу. Складність відтворення цих культурно-маркованих одиниць в детективному оповіданні визначаються, за твердження мовознавця, не тільки відсутністю в мові перекладу прямої відповідності, а й специфікою художньої літератури в цілому і детективного жанру зокрема, які обмежують перекладача у виборі прийомів для передачі значення реалії та її національної та історичної конотації. Вікторіанська доба – епоха дивовижно плідної для усіх сфер життя Великої Британії. Тексти А.К. Дойла насичені лексикою, безпосередньо пов'язані з особливостями життя і побуту Вікторіанської Англії, з одного боку, і відбиває національно-культурну специфіку країни, що збереглася до нашого часу, - з іншого. Така обставина вимагає від перекладачів як наявність відповідних фонових знань, так і вміння передавати їх найбільш оптимальним для вітчизняного читача чином. (80). Якщо в зарубіжному літературознавстві наукові праці, пов'язані з дослідженням проблематики передачі реалій при перекладі оповідань Артура Конан Дойла, почали з'являтися досить давно, то як об'єкт вітчизняних мовознавчих та перекладознавчих наукових пошуків цей напрям досліджень утвердився лише протягом останніх десятиліть. В сучасному українському перекладознавстві системний опис перекладацьких прийомів та стратегій при роботі з детективними оповіданнями А.К. Дойла знаходиться у творчому пошуку.

Порівняльний аналіз способів передачі реалій проведено шляхом зіставлення кількох текстів перекладів одного і того ж оригіналу із досліджуваних оповідань А.К. Дойла для виявлення найбільш вдалих варіантів відтворення реалій в перекладацьких текстах. При проведенні порівняльного аналізу різночасових перекладів досліджуваних оповідань А.К. Дойла, перекладні еквіваленти будемо вводити, дотримуючись хронології, тобто часу появи того чи іншого перекладу. Матеріалом дослідження є тексти оригіналів англійською мовою А.К. Дойла так і тексти їх перекладів українською мовою, які зроблені М.А. Дмитренко та В.О. Панченко. Переклад М.А. Дмитренко 1990 року «Скандал у Богемії». Переклад В.О. Панченко 2010 року «Скандал у Богемії». Проаналізуємо способи передачі деяких реалій при перекладі досліджуваних оповідань А.К.Дойла.

Оповідання А. Conan Doyle “A Scandal in Bohemia”

Англійська реалія :	A glass of half –and-half
Тип реалії	етнографічні реалії /побут/їжа, напої й т.п.
Англійський контекст	I lent the ostlers a hand in rubbing down their horses, and I received in exchange two pence,

Переклад М.А.Дмитренка	<i>a glass of half-and-half, two fills of shag tobacco</i> Я допоміг конюхам прчистити коней, держав за це увинагороду <i>склянку пива наполовину з елем,</i> два дрібки тютюну..
прийом перекладу реалій	прийом уподіблення /контекстуальний аналог
Переклад В.О. Панченко	Я допомог конюхам почистити їхніх коней і одержав за це два пенси, <i>склянку портеру з</i> <i>елем, дві дрібки</i>
Прийом перекладу реалії	прийом уподіблення /контекстуальний аналог
Англійська реалія:	ulster
Тип реалії	етнографічна /побут/одяг і т.п.
Англійський контекст	I hardened my heart, and took the smoke-rocket from under my ulster
Перевод М.А.Дмитренко	Згнітивши серце, я вийняв з-під <i>пальто</i> димову шашку.
Прийом перекладу реалії	прийом уподіблення /заміна аналогом
Переклад В.О.Панченко	З важким серцем я дістав з-під пальта димову шашку.
Прийом перекладу реалії	прийом уподіблення/заміна контекстуальним аналогом; ulster - <i>пальта</i>
Англійська реалія	gasogene
Тип реалії	етнографічні реалії/побут/житло/меблі, посуд й інши начиння
Англійський контекст	With hardly a word spoken, but with a kindly eye, He waved me to an arm-chair, threw across his

	case of cigars, and indicated a spirit case and a <i>gasogene</i> in the corner.
Переклад М.А.Дмитренка	Майже без слів, але з теплотою в погляді він Показав мені рукою на крісло, підсунув коробку сигар і кивнув на погрібець із винами та <i>апарат для газування содової</i> .
Прийом перекладу реалії	прийом роз'яснення /пояснення у тексті; <i>gasogene</i> – <i>апарат для газування содової</i>
Переклад В.О.Панченка	Майже без слів, але з привітним поглядом він показав на крісло, підсунув цигарницю й кивнув у бік поставця з вином та <i>содової води</i> на столі.
Прийом перекладу реалії	прийом уподіблення/контекстуальний аналог; <i>gasogene</i> – <i>содової води</i> .
Англійська реалія	landau
Тип реалії:	етнографічні реалії/побут/транспорт
Англійський контекст	Away they went, and I was just wondering whether I should not do well to follow them, when up the lane came a neat little <i>landau</i> the coachman with his coat only half-buttoned, and his tie under his ear, while all the tags of his harness were sticking out of the buckles.
Переклад М.А.Дмитренка	Вони помчали, а я заходився розв'язувати питання: податись мені слідом за ним чи ні, як раптом з провулка вилетіло гарне

маленьке *ландо*; пальто у кучера було застебнуте тільки на половину гудзиків, краватка з'їхала аж під вухо, кінці ремінної збруї не було засилено в пряжки.

Прийом перекладу реалії

landau - *ландо*

прийом калькування

Переклад В.О.Панченка

Двуколка рушила, а я вже думав, чи не Податись мені за нею, аж раптом до будинку під'їхало гарне невеличке *ландо* ; пальто у візника було застебнуте наполовину, краватка стирчала збоку, а реміні збруї не було засунуто в пряжки.

Прийом перекладу реалії

прийом калькування landau – *ландо*.

Висновки. Ми виокремили методом суцільної вибірки в тексті оповідань Артура Конан Дойла і перекладних еквівалентах текстів перекладів реалії та визначили способи передачі реалій при перекладі . Нами було здійснено порівняльний аналіз варіантів перекладу реалій і виявлено перекладацькі рішення способів їхнього відтворення у україномовних перекладах. Перекладачами було застосовано різні комбінації теоретично обґрунтованих способів. Вибір необхідного способу, або комбінації способів для передачі реалій залежав від того, яке завдання встановив перед собою перекладач досліджуваних нами оповідань Артура Конан Дойла: або зберегти колоритовної реалії з певними втратами для семантики, або передати значення цієї реалії, але при цьому втративши її колорит. В данному випадку, велике значення для якості вибору способу передачі неперекладачої одиниці має рівень знання перекладачем культури Вікторіанської епохи. Лише маючи чітке уявлення щодо побуту, культури того часу, перекладачеві стане можливим виконати основне завдання при перекладі реалій – якнайповніше передати національну своєрідність.

Література

Влахов, Флорин 1980 – Влахов С. Флорин С. Непереводимое в переводе/Под ред. Вл. Россельса. – М.: Международные отношения., 1980. - С.35-36

Зорівчак 1989 – Зорівчак Р.П. Реалія і переклад. (На матеріалі англомовних перекладів укрїнської прози) / Р.П.Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львів. ун-те, 1989. - С. 58-59.

Верещагин, Костомаров 1990 – Верещагин Е.М. Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. 4-е изд., перераб. и доп. /Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Рус.яз.,1990 (Библиотека преподавателя русского языка как иностранного). – 246 с. ,

Берков 2001 – Берков В.П. Современные германские языки /В.П.Берков. – М.:АСТ; Астрель, 2001. – 336с.

Реформацкий 2008 – Реформацкий А.А. Введение в языкознание/ А.А.Реформацкий. – М.: Аспект Пресс, 2008. – 536с.

Финкель 1962 – Финкель А.М. Об автопереводе//Теория и практика перевода. Л.: Наука, 1962. – С.112),

Ревзин, Розенцвейг 1964 – Ревзин И.И., Розенцвейг В.Ю. Основы общего и машинного перевода. М.: Высшая школа, 1964. - С. 184).

Бархударов 1975 – Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)/ Л,С, Бархударов. – М.: Международные отношения.,1975 С. 93-94.

Зарицкий 2004 – Зарицкий М.С. Переклад: створення та редагування: Посібник./М.С. Зарицкий . – К.: Парламентське видавництво, 2004. - С.34,

Тупиця 2005 – Тупиця О.Ю. Відтворення безеквівалентних лексичних одиниць у поетичному тексті при перекладі / О.Ю. Тупиця //Філологічні науки. – 2015. – Вип. 19. – С. 59).

A.Conan Doyle 1902 – A.Conan Doyle. Adventure of Sherlock Holmes. – New York and London: Harper&Brothers publishers, 1902. – 397/

Панченко 2010 – Панченко В.О.Дойль Артур Конан. Пригоди Шерлока Холмса: для серед. та ст шл. віку/пер. З англ., В Панченка; Оформл. О. Мачинського. – К.: Веселка; Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. Т.1: - 411с.

Конан Дойл 2001 – Людина з Бейкер-стріт: Повісті та оповідання. К.: Дніпро, 2001. (ukrlib.com) Електронний текст: ukrlib.com,org.ua.

Демченко Н.О. Особенности передачи реалий при переводе на украинский язык произведения Артура Конан Дойла “Scandal in Bohemia”

В статье рассматривается проблема перевода реалий с английского языка на украинский в произведении выдающегося писателя классического детективного жанра Артура Конан Дойла, в романах которого представлены базовые концепты национального калорита Викторианской эпохи. При этом значительную роль играет определенная хронологическая дистанция оригиналов художественных произведений и временем их переводов. В последние годы в теоретических исследованиях, посвященных переводу, сформировалось новое направление в изучении проблемы реалий как языковой категории, хотя до сих пор наблюдается неоднозначность в определении термина «реалия». Как предметы материальной и духовной культуры, реалии отображают способ жизни и способ мышления конкретного общества и не имеют аналогов в опыте другого народа, поэтому отсутствуют соответствующие концепты и лексические единицы, их отражающие. Передавая фактическую информацию, реалии выполняют информационную функцию. Они не могут иметь точных соответствий в языках других народов так как выполняют этно-культурную функцию, и с помощью такой лексики создают национальный и исторический калорит. При проведении сравнительного анализа переводов, сделанных переводчиками В.А. Панченко (2010 год) и М.А. Дмитренко (1990 год) на украинский язык, сопоставлялись реалии из текстов оригинала “Scandal in Bohemia” Конан Дойла и их переводческих эквивалентов. Проанализированы переводческие трансформации, которые ими использовались для адекватной передачи соответствующих реалий.

Ключевые слова: реалии, переводческие трансформации, сравнительный анализ, переводческие эквиваленты, исторический калорит.

Демченко Н.О. Особливості передачі реалій при перекладі на українську мову оповідання Артура Конан Дойла “Scandal in Bohemia”

У статті розглядається проблема перекладу реалій з англійської мови на українську в творі видатного письменника класичного детективного жанру Артура Конан Дойла, в романах якого представлені базові концепти національного калорита Вікторіанської епохи. При цьому значну роль завжди відіграє хронологічно-дистанційна відстань у часі створення оригіналів

художніх творів та часом їх перекладу. Однак, ця проблема зазвучала зовсім по-новому у світлі новітніх теоретичних аспектів перекладознавства. В останні роки в теоретичних дослідженнях, присвячених перекладу, сформувався новий напрям у вивченні проблеми реалій як мовної категорії, хоча до цих пір спостерігається неоднозначність у визначенні термі «реалія». Як предмети матеріальної і духовної культури, реалії відображають спосіб життя і спосіб мислення конкретного суспільства і не мають аналогів в досвіді народу, тому відсутні концепти і лексичні одиниці, що її позначають. Роль художнього перекладу і аспекти зв'язків між різними національними культурами важко переоцінити. Передаючи фактичну інформацію, реалії виконують інформативну функцію. Реалії не можуть мати точних відповідностей в мовах інших народів. Їм властива етнокультурна функція, так як за допомогою цього шару лексики відтворюється національний та історичний колорит. Під час проведення порівняльного аналізу були зіставлені реалії текстів оригіналів оповідать Артура Конан Дойла і їхні перекладні еквіваленти, які зроблені преводачками В.А. Панченко (2010 рік) і М.А. Дмитренко (1990 року) на українську мову. Проаналізовано перекладацькі трансформації, які ними використані для адекватної передачі відповідних реалії.

Ключові слова: реалії, перекладацькі трансформації, порівняльний аналіз, перекладацькі еквіваленти, історична атмосфера.

Demchenko N.A. Some Peculiarities of Rendering National Phraseological Expressions into Ukrainian in Arthur Conan Doyle Work "Scandal in Bohemia"

The article deals with the problem of translation of national phraseological expressions from English into Ukrainian in the work of the outstanding classic detective writer Arthur Conan Doyle. His novels contain the basic concepts of the national atmosphere of the Victorian era. It should be taken into account the fact that there is some chronological distance between the time in the original text and the translation text. In recent years some new directions have emerged in theoretical studies devoted to translation of national phraseological expressions as the language category although some ambiguity in the definition of the term "national phraseological expressions" is still observed. As an object of material and spiritual culture, national phraseological expressions reflect the way of life and the way of thinking of a particular society and have no analogues in the experience of another nation, therefore there are no corresponding concepts and lexical units reflecting them. By transmitting factual information, national phraseological expressions perform an information function. They can not have exact correspondences in the target languages. National phraseological expressions carry an ethno-cultural

function, and with the help of such vocabulary create a national and historical atmosphere. A comparative analysis of the translations into Ukrainian language made by the translators V.A. Panchenko (2010) and M.A. Dmitrenko (1990) was done. The national phraseological expressions of the original text "Scandal in Bohemia" by Conan Doyle and their translation equivalents were compared. Applied translation transformations of adequate rendering of relevant national phraseological expressions were analyzed.

Keywords: national phraseological expressions, translational transformations, comparative analysis, translation equivalents, historical atmosphere.